

400. Seniorenwandeling Natuurgroep Gestel op woensdag 12 maart 2025.

Inleiding

De natuurwandeling startte dit keer bij de kerk in **Gemonde**. (spreek uit: Gémonde, (zei iemand mij lief, maar heel duidelijk). 83 leden en niet-leden wisten het vertrekpunt te vinden. Onder leiding van vier gidsen, waaronder de Gemonde gastgids Thea Tilburgs, gingen de groepen op pad. Het weer was aan de frisse kant, maar prima wandelweer. Eerst even naar Gemonde zelf!

Vertrek bij de kerk Gémonde 12 maart 2025.

(Meerdere foto's in dit verslag zijn van Rinus de Laat; RdL)

Gemonde? Inderdaad! *Gimde* of Gimande op z'n Brabants, is een kerkdorp in het Nederlandse Brabant, gelegen in de Meierij van Den

Bosch. Vanaf 1 januari 1996 maakt het kerkdorp deel uit van de gemeente Sint-Michielsgestel. Maar? Gemonde moest Gemonde blijven en bleef dat ook!

Gemonde wordt al in het jaar 698 genoemd in een register van de Abdij van Echternach (Luxemburg). Het heeft dus een lange geschiedenis. In een schenkingsakte wordt Gemonde geschreven als *Datmunda*, waarschijnlijk een verschrijving van Gaimunda, dat 'monding' of 'samenvloeiing van twee wateren' betekent. Ook al is hier sprake van slechts één rivier, de Dommel. Overigens kom ik nog een tweede lezing tegen voor wat betreft de naam 'Gemonde'. Dus onzeker. Wel is zeker dat 'kerkdorp' voor Gemonde wat minnetjes klinkt, en? dat Gemonde een interessant dorp is. Lijkt mij.

Gemonde is grotendeels omringd door kleinschalige landbouw. Tussen Boxtel en Sint-Michielsgestel stroomt de Dommel. Hier liggen enkele meanders van de zogenaamde *Stille Dommels*. Oostelijk van Gemonde ligt het beekdal van de *Beekse Waterloop*.

Vanuit het dorp starten twee zogenaamde 'Ommetjes', kleine wandelingen; ommetje 'Vossenholen' en ommetje 'Hogert'.

Wat kregen de groepen te zien?

Bloeiend Gewoon speenkruid, historische zandpaden, de Dommel, veel bevervraat, Witte of Gele mosterd, vogel de Cetti's Zanger en de kerspruim (*Prunus cerasifera*).

Gewoon speenkruid

Gewoon speenkruid (*Ficaria verna*) is een boterbloemsoort en een overblijvende **stinzenplant**. (Een- of tweejarige stinzenplanten bestaan niet!) Gewoon speenkruid lijkt op de *Kruipende boterbloem* en komt in de lente als eerste in bloei. De vrolijke goudgele lage planten groeien op tamelijk vochtige plekken met een voorkeur voor lichte schaduw in bladverliezend bos en slootkanten. Groeien ze op een plek al wat langer, dan vormen ze tapijtachtige plakken. De bloemen zijn gemakkelijk te herkennen aan de drie groene

kelkbladen en de van acht tot twaalf goudgele kroonbladen, welke wit verkleuren als de bloei op z'n retour is. Een opmerkelijke eigenschap van de bloemen is dat ze bij regen gesloten blijven, maar bij zonnig weer geopend worden of zijn. De bladeren zijn niervormig, glanzend en hebben stompe toppen. Onder de grond heeft speenkruid een bijzonder wortelsysteem. De wortelknolletjes hebben de vorm van speentjes; vandaar de naam **speenkruid**.

Goudgele bloemen, bladeren glanzend, niervormig en stompe bladtoppen. Leuk plantje! (Eigen foto)

Zandpaden

Je hebt **zandpaden** en **historische zandpaden**. De laatste genoemde; dáár gaat het hier vooral om.

Zandpaden? Een soort van definitie 'zandpaden' kan luiden:

'Zandpaden zijn niet-verharde paden of landwegen, die in het verre verleden zijn ontstaan, waarbij het wegdek uit ter plaatse aanwezig natuurlijk zand bestaat'.

Zand, schrijft iemand, bestaat uit zeer kleine stukjes steen; zandkorrels, die in grootte variëren tussen 63 micrometer en 2 millimeter.

We hebben het dan over gebieden waar de ondergrond uit zand bestaat. Er zijn ook onverharde paden van klei en laagveen. Als geboren westerling en 20 jaar gewoond in Limburg, weet ik dat je op een pad van klei of Limburgse löss in een natte periode met een voertuig of te voet niet ver komt. We houden het in dit geval bij zandpaden.

(Historische) zandpaden zijn er van eeuwen geleden; soms nog vanuit de steentijd waar zij hun sporen in het cultuurlandschap hebben achtergelaten. Zij hadden veelal een specifieke functie. Denk aan **kerkpaden** (dat zijn smalle paden door weilanden en velden om naar de kerk te gaan als er geen gewone weg was), **trek- of jaagpaden** (paden langs de oevers van het water die vrijgehouden moesten worden om (trek)schuiten te kunnen vooruit te trekken (te jagen) door dieren of boottrekkers), of **doodwegen** (Dood- of lijkwegen, vaak niet meer dan (zand)paden, zijn wegen of paden tussen gehuchten en zelfs boerenhoeves, naar de dichtstbijzijnde begraafplaats).

Op 13 maart 2024 was de wandelgroep ook in Gemonde. In het verslag, nr. 386 *Brugmanpraat*, schreef ik uitgebreid over dit onderwerp. Gids Thea Tilburgs weet alles over zandpaden. Hoe het er nu voorstaat weet ik eigenlijk niet. Toch even zoeken.

Hoe ver is het nu?

Verslaglegger was dit keer niet bij de wandeling en kwam uit bij het Brabants Dagblad. We schrijven dan oktober 2024:

‘De gemeente Sint-Michielsgestel gaat met het Brabants Landschap drie heuse zandpaden herstellen rondom het Dommeldal in Gemonde. Bij De Waaistap, de Hultert en de Veldseweg in Gemonde worden **binenkort** de zandpaden hersteld in zoals het toen was’.

De Veldseweg en de Hultert staan al vermeld op kaarten van 1832, maar zijn vermoedelijk veel ouder. Vroeger was het een verbinding tussen Gemonde en Boxtel. Dus? Echte monumenten.

De provincie beschouwt de paden als wegen met hoge Historische waarde.

De verhardingen zouden worden verwijderd, de bermen hersteld en worden ingezaaid met kruidenmengsels.

Het Brabants Landschap deed onderzoek naar de natuureffecten van zandpaden tegenover gelijkwaardige verharde wegen. Wilde bijen, vlinders, sprinkhanen, wespen en vogels werden bekeken. Uitslag? Zandwegen hebben meer diersoorten dan verharde wegen (Dat verbaast mij niet). Dit project zou in het voorjaar 2025 klaar moeten zijn. Zo schrijft het Brabants Dagblad. Verslaglegger heeft geen berichten ontvangen dat het project al is opgeleverd.

Op internet is dit onderdeel goed te volgen bij de heemkundevereniging Gemonde.

Wandelen aan de Dommel

We maken, in gedachten, een mooie wandeling vanuit Gemonde. Het ligt deels in het beekdal van de Dommel en deels in het beekdal van de Beeksche Waterloop. Het is er vanouds dan ook nat doordat de beken buiten hun oevers traden. Over het Brede Pad lopen we naar buurtschap de Hogert, waar de Gemondenaren tot 1825 naar de kerk gingen. Het ligt relatief hoog en hier zat je dan ook hoog en droog. Het Brede Pad dankt zijn naam niet aan 'breed' maar aan 'brei' dat modder betekent. Het was vroeger dan ook een moeilijk begaanbaar pad. Aangekomen bij de Dommel loop je langs de kronkels van de rivier. Je passeert oude meanders (kronkels – slingers) die in de loop der tijd van de rivier zijn afgesneden; **Stille Dommels** genoemd. Nu zijn het echte natuurpareltjes. Over glooiende akkers lopen we terug naar Gemonde met onderweg verschillende boomkwekerijen. De bomen gedijen hier goed door de lager gelegen en leemhoudende bodem.

Stille Dommelarm nabij Gémonde (Foto R. de Laat)

Vanuit het centrum van Gemonde, veelal of bijna altijd start vanaf de kerk, zijn meerdere wandelroutes uitgezet of aangegeven. Zeker voor natuurliefhebbers de moeite waard om die eens af te lopen. De wandeling hier beschreven, heb ik voor dit verslag 'geleend' van www.wandelzoekpagina.nl Daar zijn nog veel meer wandelingen te vinden.

Veel bevervraat gezien.

De bever knaagt aan dunnere en dikke bomen voor het maken van dammen en om zelf te eten. De dunnere vooral om te eten (de bast)

en om dammen te bouwen; de dikke bomen om te knagen om de tanden te scherpen om ze op lengte te houden. De tanden van de bever groeien namelijk het hele leven door. Om dikke bomen om te knagen heeft tie soms wel enige weken nodig. Wat u dan duidelijk ziet noemen we **bevervraat**.

In de winter eten bevers de bast van bomen, struiken en takken. Na de winter vullen ze hun maaltijd aan met wortelstokken (de dikkere wortels) van water- en moerasplanten. Denk aan riet, gele plomp, gele lis, brandnetel, bessen e.d. Eigenlijk eten bevers ongeveer alles wat sappig en groen is. Want bevers zijn herbivoren, d.w.z. dat ze alleen maar plantaardig voedsel eten met uitzondering van planten die bepaalde stoffen bevatten. Die stoffen zijn niet giftig voor de bever, maar heeft te maken met de voedselvertering. De darminhoud van de bever moet kwalitatief op orde zijn. Dat heeft zo zijn reden. De bever eet namelijk zijn eigen poep op.

Bevers knagen, bouwen en eten. Maar laten we het eens vanuit onszelf bekijken. Zijn bevers door mensen te eten?

Het antwoord is 'ja'! 'Bevervlees is goed te eten' mag ik ergens lezen. Het geeft een lichte wildsmaak. De lever en de poten zijn uitstekende bronnen van eiwitten. De staart bevat minder eiwitten, maar is nog steeds een goede bron van deze voedingsstof.

Landdieren hebben minder kans om hoge niveaus van verontreinigende stoffen op te bouwen dan zeedieren, zoals robben.

Is een bever en landdier of een zee(water)dier? Het antwoord sec heb ik niet kunnen vinden. Maar? Zeker is dat de bever een **knaagdier** is.

Witte of Gele mosterd (*Sinapis alba*)

Perceel ingezaaid met een groenbemester. (Foto Rinus de Laat)

Een van de groepen kwam uit bij een veld dat ingezaaid was met een groenbemester. Maar er is onduidelijkheid over de naam daarvan. Bij navraag zou het Witte- of Gele mosterd zijn geweest. Waar of niet waar; verslaglegger houdt het op de Witte- of Gele mosterd. Dat doe ik puntsgewijs:

- Witte en Gele mosterd zijn andere namen voor dezelfde plant. Ze hebben wel dezelfde wetenschappelijke naam.
- De tweede wetenschappelijke naam '*alba*' betekent '*wit*'. Witter dan wit kan niet. *Sinapsis* betekent 'mosterd'. *Witte mosterd* (*alba*) staat voor mij op plek één. Gele mosterd op plek twee!
- De zaden van Witte mosterd zijn lichter van kleur dan de zaden van Zwarte mosterd. Ook daarom Witte mosterd.
- In tegenstelling tot wat Witte mosterd doet vermoeden, bloeit de plant met gele bloemen.
- Dat is dan ook de reden dat in Nederland ook van *Gele mosterd* wordt gesproken. Kan ik begrijpen.
- Van de zaden wordt *mosterd* gemaakt, maar ook brandstof en smeermiddel.
- Witte of Gele mosterd is een eenjarige plant uit de Kruisbloemenfamilie.

- Witte of Gele mosterd groeit snel en is een uitstekende **groenbemester**. (Er zijn meerdere soorten groenbemesters, b.v. Winterrogge, Blauwe lupine en Engels raaigras).
- Het zaad van de groenbemester van deze mosterdplant wijkt iets af van het zaad waar mosterd van wordt gemaakt; is een ander ras.
- De plant wordt tot één meter hoog en bevriest bij vorst.
- De plant trekt insecten aan als bijen, hommels en vlinders.
- Is daarom een **drachtplant**; d.w.z.: levert via nectar en stuifmeel (pollen) voedsel aan voor nuttige insecten.
- Witte of Gele mosterd kun je tot diep in de herfst zaaien; van augustus tot september.
- Zo laat in het jaar? Yes, omdat de plant snel groeit en daardoor ook een snelle en goede grondbedekker is.
- Daardoor helpt de plant mee aan het onderdrukken van onkruid.
- Dit mosterdsoort is als groenbemester ook goed te gebruiken in de eigen moestuin.
- *Het is een optie om de grond te verbeteren; kan namelijk veel organische stof produceren.*
- Zaai mosterdzaad in losgewerkte grond, liever niet in de schaduw en? Van natte voeten houdt deze plant niet.
- De Witte mosterd is giftig voor paarden; vooral de zaden en de wortels.
- **Witte** (gele) **mosterd** en **koolzaad** zijn familie van elkaar en lijken op elkaar.
- Beide planten zijn kruisbloemigen en hebben gele bloemen.
- De twee planten bloeien nooit tegelijk. Koolzaad bloeit in het voorjaar, Witte mosterd pas in de zomer.
- Koolzaad heeft een sterke scherpe geur; de Gele is nagenoeg geurloos.
- Als groenbemester belangrijk omdat het in staat is om **stikstof uit** de lucht vast te leggen.
- Heeft daardoor veel minder stikstof uit de grond nodig.
- Die stikstof komt pas in de plant als de groenbemester wordt ondergeploegd.
- En? Bemesting vindt dan plaats zonder kunstmest en zonder organische mest. Zie verderop.
- Definitie: '**Groenbemesters** kunnen de bodemvruchtbaarheid op peil houden of verbeteren door het toevoegen van organische stof'.
- (Organische stof is materiaal dat zich in de grond bevindt, afkomstig van planten en dieren)

Plant Kool- of Raapzaad (eigen foto)

Naast Witte- en Gele mosterd, raap- en koolzaad, bestaat er ook herik, muurbloemmosterd en Zwarte mosterd. Ze hebben allemaal gele bloemen. Witte- of Gele mosterd ziet, qua bloemen, ook zo uit!

De Cetti's zanger

Verslaglegger kent deze vogel van naam, maar heeft hem nooit zichtbaar waargenomen. Een van wandelgroepen zou de vogel niet gezien maar wel gehoord hebben. Dat al is uniek denk ik dan. Toch iets over deze zanger.

- Vogel **Cetti's Zanger** leidt een verborgen leven, want het is vooral een struikzanger.
- Te herkennen is hij bijna alleen aan de zang; die is kenmerkend en explosief.
- In Zeeland en Zuid Holland verblijven al langere tijd Cetti's zangers.
- De soort wordt al langere tijd in meerdere plekken in ons land gezien. Zo ook hier in Gémonde?
- Het uiterlijk van de zanger is ongeveer te vergelijken met Kleine karekiet, snor, grasmus en tjiftjaf; dus moeilijk.
- Het geluid van zijn zang en roep is: CET-ti CET-ti CET-ti. De roep is een schel geratel en een zwepend 'tsk'!
- Hij broedt twee keer tussen april en juli/augustus.

- Alleen het vrouwtje broedt.
- Het nest bevindt zich in dichte begroeiing, moerassig gebied, in de buurt van water, maar wel boven droge grond.
- De Cetti's zanger is een korte afstandstrekker.
- Omdat er gebroed wordt in Centraal-Azië.
- In een strenge winter wordt hij zwaar getroffen, maar breidt zich in het volgende broedseizoen weer sterk uit.

Kerspruim (*Prunus cerasifera*)

Sier- of Kerspruim. Hier meer struik dan boom.

- '*Prunus*' staat voor 'pruimeboom' en '*cerasifera*' voor 'kersen of daarop gelijkende vruchten dragend'.
- Is een boom die opvalt; ovale tot ronde kroon, tamelijk dichte losse kroon, groeit wat bochtig.
- Schors is glanzend, en donker tot paarsblauw.
- Blad is ovaal tot eirond, ongeveer 8 cm groot, donkerrood tot paarsblauw.
- Rijkbloeiend met roze enkelvoudige bloemen, later in wit overgaand. Steken mooi af tegen het uitlopende donkerrode blad.
- De bloemen zijn $\pm 2\frac{1}{2}$ cm in doorsnee die verschijnen eind maart en in april.
- Zelden verschijnen de donkerrode 2 tot 3 cm grote vruchten.
- Deze boom is te vinden in parken, tuinen, open bermen en in lanen als straatbomen.
- Deze sierpruim is een kleine boom (struik in dit geval), groeit matig en daarom geschikt voor in een niet al te grote tuin.

Beeksche Waterloop

Met op de achtergrond de Witte molen. (Foto Rinus de Laat)

- De Beeksche Waterloop is een zijrivier van de Dommel.
- Is 20 kilometer lang.
- Ontstaan op de Jekschotse Heide in Sint-Oedenrode.
- Stroomt in noordwestelijke richting.
- Ten noorden van Gémonde, bij de Grenenberg, stroomt ie de Dommel in.
- Wateraanvoer is zijn functie, maar ook:
- De verschillende natuurgebieden met elkaar verbinden.

Nagenoeg niets van dit verhaal is van mijzelf. Anderen; gidsen, fotografen, boeken en internet, gaven mij de informatie. Ik probeerde er een verhaal van te maken. Volgende wandeling is op woensdag 9 april. Verslaglegger hoopt er weer bij te zijn.

Sint-Michielsgestel, 2 april 2025

Piet Brugman, verslaglegger.

p.a.brugman@gmail.com

<https://brugmanpraat.typepad.com.>